

ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПРП РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ НА ВІДОМОСТІ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ КОМЕРЦІЙНУ АБО БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ

TACTICAL OPERATIONS DURING THE INVESTIGATION OF AN ENCROACHMENT UPON INFORMATION CONSISTING COMMERCIAL OR BANK SECRECY

Курман О.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті розглядаються деякі аспекти проведення тактичних операцій під час розслідування злочинних посягань на відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю. Наводяться проміжні завдання, що обумовлюють тактичні операції. З урахуванням слідчих ситуацій пропонуються комплекси слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Ключові слова: тактичні операції, тактичні завдання, слідчі ситуації, комерційна таємниця, банківська таємниця.

В статье рассматриваются некоторые аспекты проведения тактических операций во время расследования преступных посягательств на сведения, составляющие коммерческую или банковскую тайну. Излагаются промежуточные задачи, обуславливающие тактические операции. С учетом следственных ситуаций предлагаются комплексы следственных (розыскных) и иных процессуальных действий.

Ключевые слова: тактические операции, тактические задачи, следственные ситуации, коммерческая тайна, банковская тайна.

This article discusses some aspects of tactical operations during the investigation of an encroachment upon information constituting commercial or bank secrecy (bank privacy). This article also sets out intermediate targets causing tactical operations, taking into account the investigatory situations it was also proposed a set of investigative and other procedures.

Key words: tactical operations, tactical tasks, investigatory situations, trade secrets, bank secrecy.

Розслідування злочинних посягань на відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю, ставить перед слідчим різномірні завдання, для вирішення яких недостатньо виконання окремих слідчих дій. Це насамперед пов'язано із значним обсягом роботи, специфічністю умов розслідування, необхідністю проведення комплексів слідчих (розшукових) дій. Найбільшої ефективності в цьому можна досягти тільки у випадку об'єднання зусиль слідчих та оперативних підрозділів, а також при комплексному проведенні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Тому виникла необхідність дослідження взаємозв'язку проведення цих дій, визначення найбільш доцільних їх комплексів, тобто тактичних операцій.

У криміналістиці проблема тактичних операцій почала обговорюватися з початку 70-х років двадцятого століття. Особливу значимість взаємодія слідчих і оперативних підрозділів набула при розслідуванні розкрадань майна в різних галузях народного господарства [2, с. 13–15; 3, с. 29; 4, с. 10–185]. У процесі розслідування розкрадання майна особливе місце посідали такі тактичні операції: «Документ», «Встановлення осіб, причетних до розкрадання», «Забезпечення відшкодування матеріальних збитків», «Груповий обшук», «Розпук і затримання злочинців», «Встановлення способу вчинення злочину», «Затримання «на гарячому»» та деякі інші. З урахуванням змін стосовно сучасної економічної ситуації специфіки механізму деяких видів злочинів, рівня технічного прогресу, вказані тактичні операції не втратили своєї актуальності й на теперішній час. При цьому специфічний механізм вчинення незаконного збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України), особливості характеристики злочинців та обставин злочину вимагають надання рекомендацій щодо ефективного проведення комплексів слідчих (розшукових) та інших дій в рамках досудового розслідування.

Кримінальний процесуальний закон (ст. 91 КПК України) визначає перелік обставин, які підлягають доказуванню. Обставини, викладені в ст. 91 КПК, мають узагальнюючий орієнтувальний характер для всіх видів кримінального провадження. Як зазначає В.А. Журавель, предмет доказування як абстрактна інформаційна модель, яка відображена в нормах чинного КПК, і є визначальною, базовою для всіх

злочинних діянь без винятку, до криміналістичної методики має опосередковане, зовнішнє відношення [1, с. 176]. Водночас індивідуалізація предмета доказування в конкретному провадженні здійснюється з урахуванням вимог диспозиції статті КК, за якою кваліфікується діяння. Доказування полягає в збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

При розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним збиранням з метою використання або використанням відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, встановленню підлягають такі обставини: 1) чи є відомості комерційною або банківською таємницею, та які заходи були вжиті для збереження інформації власником; 2) на якому матеріальному носії була зафіксована інформація, що складає комерційну або банківську таємницю (його характеристики, зовнішні ознаки, що говорять про наявність комерційної таємниці, реквізити, відповідні грифи); 3) характеристики юридичної особи (власника), яким чином використовувалась зникла інформація; 4) хто відповідальний за збереження документа (коли був отриманий документ, як оформлено отримання); 5) що відбулося: втрата документу або його викрадення; 6) спосіб викрадення документу, незаконного отримання інформації (які технічні засоби використовували злочинці); 7) які предмети зникли разом з документом або з'явилися на місці події; 8) час та місце заволодіння інформацією; 9) чи є ознаки маскування порушення правил зберігання документу; 10) хто винен у втраті документу; 11) кількість осіб, що брали участь у злочині; 12) хто вчинив викрадення; 13) мотиви та цілі злочинців; 14) кого може зацікавити викрадена інформація; 15) кому була передана інформація, що становить комерційну або банківську таємницю, та на яких умовах; 16) хто може повідомити відомості, які необхідні для розкриття злочину; 17) які обставини сприяли виходу документа із законного обігу; 18) спосіб розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю; 19) час та місце розголошення інформації, що становить комерційну або банківську таємницю; 20) хто вчинив розголошення інформації; 21) як були використані відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю; 22) чи не були здійснені дії з

отримання інформації внаслідок пантажу чи погрози насиллям; 23) розмір матеріальної шкоди, яка була завдана власнику комерційної таємниці.

З'ясування обставин представляє собою розв'язання цілого комплексу питань тактичного характеру, які об'єднуються в тактичне завдання, що обумовлюється слідчою ситуацією. Слідча ситуація, у свою чергу, визначає вид тактичних операцій, які необхідно провести для вирішення тактичних завдань. Так, В.М. Шевчук зазначає, що тактична операція є утворенням, що детерміновано слідчою ситуацією. Саме слідча ситуація породжує тактичне (проміжне) завдання та у взаємовідносинах з останнім визначає способи дій, тобто обумовлює вибір тактичної операції [6, с. 121].

На наш погляд, усі слідчі ситуації в провадженнях про незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, які виникають на досудовому розслідуванні, доцільно поділити на дві основні групи залежно від джерела надходження інформації, обсягу та змісту даних:

1) Інформація про незаконне збирання або використання відомостей надійшла від власника або уповноваженої особи, спосіб злочину невідомий.

2) Інформація про незаконне збирання або використання відомостей надійшла від власника або уповноваженої особи, спосіб злочину закамуйльований під звичайну крадіжку з приміщення.

У першій ситуації програма дій слідчого по її вирішенню складається із з'ясування обставин виявлення фактів викрадення або використання інформації, виду, типу та змісту документів, що викрали злочинці або незаконно скопіювали, встановлення свідків події, уточнення часу та місця вчинення злочину, встановлення способу розголошення інформації. У такій ситуації доцільним є проведення тактичної операції «Документ», яка складається із такого комплексу дій: 1) допит заявника для з'ясування всіх обставин вчиненого злочину та даних про можливих підозрюваних; 2) огляд місця зберігання носіїв інформації (приміщень, сейфів, сховищ, технічних засобів); 3) допит осіб, які виявили відсутність документів, що містять комерційну або банківську таємницю; 4) допит особи, відповідальної за зберігання відповідних документів; 5) тимчасовий доступ до документів, що регламентують порядок та умови зберігання, а також видачу документації; 6) допит осіб, які отримували конфіденційні документи для роботи на законних підставах; 7) допит інших свідків про обставини вчинення злочинних дій; 8) допит особи, в якій знайдено викрадений документ або інші сліди злочину; 9) призначення криміналістичних та технічних експертиз для встановлення способу та знарядь злочину.

Специфіка другої ситуації полягає в тому, що факт незаконного отримання інформації, яка представляє комерційну цінність, вуалюється викраденням великої кількості сторонніх предметів. Це перш за все стосується крадіжки всієї оргтехніки (особливо комп'ютерів), яка знаходилася в приміщенні. Слідчому в такій ситуації важко визначити, на що саме були спрямовані дії злочинців – на конкретний системний блок із важливою інформацією чи на все майно. Такі крадіжки є інсценуваннями і представляють собою способи незаконного отримання важливих відомостей. При чому безпосередній виконавець такої крадіжки може і не підозрювати про наявність та цінність такої інформації. Організатором та пособником у таких ситуаціях є, як правило, одна особа, що бажає отримати необхідну інформацію.

Тактична операція «Співучасники» проводиться з метою встановлення всього ланцюжку учасників злочину. Планом розслідування в межах цієї тактичної операції необхідно передбачити проведення такого комплексу дій: 1) огляд місця події – приміщення, де знаходилися викрадені речі та предмети; 2) допит заявника про обставини

вчинення крадіжки; 3) огляд облікової документації, яка регламентує доступ до окремих приміщень чи технічних засобів; 4) допит особи, яка виявила відсутність документів, речей чи предметів, що містять комерційну або банківську таємницю; 4) допит особи, відповідальної за зберігання відповідної інформації; 5) допит осіб, які отримували конфіденційні документи для роботи на законних підставах; 7) допит інших свідків про обставини вчинення злочинних дій; 8) призначення криміналістичних експертиз. У випадках затримання особи, що вчинила крадіжку, проводиться допит стосовно з'ясування відомостей щодо особи замовника та наводчика.

Тактичні операції «Документ», «Співучасники» становлять собою певні комплекси слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Важливе місце серед них посідає огляд місця події. Огляд місця події проводиться з метою виявити та зафіксувати: 1) можливі способи проникнення до службового приміщення; 2) характерні риси та особливості порушень правил зберігання документів, що складають комерційну або банківську таємницю; 3) наявність чи відсутність передбачених правилами засобів технічної охорони приміщення (огорожі, ґрати, сигналізація тощо); 4) технічний стан охоронних засобів; 5) порушення правил зберігання ключів від сховища; 6) порушення правил передачі приміщення під охорону; 7) наявність доказів використання службового приміщення не за призначенням (для зустрічей зі сторонніми, вживання спиртних напоїв); 8) фактів неналежного зберігання документів (поза сейфом).

У процесі огляду службових приміщень необхідно звернути увагу на сліди, що залишені сторонніми особами (сліди рук, ніг, одягу, куріння, зникнення окремих предметів, сліди користування речами, приборами, засобами зв'язку), а також сліди проникнення.

Особливу увагу необхідно приділити огляду сейфа з метою виявлення та фіксування обставин, що підтверджують несправність замку, відмикання сейфу дублікатом ключа, порушення правил опечатування сейфу, наявність сторонніх предметів у сейфі. При огляді ключів від сейфу слід звернути увагу на ознаки заміни ключів, розходження заводських номерів на них, сліди кустарного виготовлення ключа, ознаки використання ключа для виготовлення дублікату тощо.

Під час огляду місця події увага приділяється дослідженню технічних засобів, що знаходяться в приміщенні (комп'ютери, засоби зв'язку, пристрої для виготовлення копій документів тощо). Такі об'єкти оглядаються з метою виявлення: 1) вбудованих електронних пристроїв дистанційного зняття інформації із каналів зв'язку або слідів їх перебування та недавнього демонтажу; 2) слідів несанкціонованого використання техніки для виготовлення копій документів; пошкодження технічних засобів; 3) обставин, що сприяли незаконному збиранню відомостей шляхом перехоплення інформації. Зокрема, з метою виявлення таких порушень: порядку експлуатації систем обробки та передачі інформації; правил зміни паролів та електронних ключів; порядку реєстрації дій користувачів; порядку обліку, зберігання та видачі співробітникам носіїв інформації; регламенту допуску до приміщень, де здійснюється автоматична обробка електронної інформації.

Однією з найпоширеніших слідчих дій, без проведення якої не обходиться розслідування жодного злочину, є допит. На початку розслідування злочинів цієї категорії проводиться допит осіб, що заявили про викрадення та використання відомостей, що складають комерційну або банківську таємницю. У результаті такого допиту слідчий може отримати інформацію про місце зберігання носія інформації, час його викрадення, спосіб вчинення злочину, спосіб незаконного використання інформації, можливі мотиви та цілі злочинних дій, особу злочинця. Зазначених осіб доцільно допитувати без гаяння часу, тому що це пев-

ною мірою запобігає можливості розпорядитися злочинцем отриманою інформацією.

Допит особи, відповідальної за зберігання документів, проводиться з метою встановити: 1) порядок отримання таких носіїв співробітниками підприємства для роботи; 2) коли та ким останній раз використовувалася інформація в службових цілях; 3) чи дотримувався встановлений порядок доступу; 4) чи були порушення правил обігу документів, які саме; 5) коли та у зв'язку з чим була виявлена відсутність документів; 6) чи відомі обставини та причини виходу документа (інформації) із законного володіння; 7) чи проявляв хто-небудь ознаки обізнаності про злочинну подію до її виявлення; 8) які відомі свідку обставини виходу носія інформації з володіння відповідальної особи; 9) які зміни відбулися в обстановці на місці події до початку розслідування; 10) кому може бути потрібна ця інформація та для яких цілей.

Допиту в якості свідків також підлягають: 1) особи з оточення співробітника, відповідального за збереження носіїв інформації, що містять комерційну або банківську таємницю (серед них може знаходитися викрадач або особа, якій щось відомо про злочинця); 2) особи, які офіційно отримували документи для роботи; 3) співробітники, яким документ був переданий для роботи без відповідного дозволу; 4) представники проектної, суміжної, контрольної організації, з якими підтримувався контакт при роботі і які мали можливість ознайомлення із документами; 5) особи, що колись працювали на підприємстві; 6) охоронці; 7) технічний персонал.

При підготовці до допиту підозрюваного необхідно ретельно вивчити особу допитуваного, спланувати тактику слідчої дії. Слід враховувати, що підозрювані в цієї категорії справ можуть мати високий рівень освіти, володіти знаннями в галузі економіки, інформаційних технологій і уявляти реальну вартість викраденої інформації. У процесі допиту необхідно з'ясувати: 1) у яких стосунках знаходиться з керівництвом підприємства (власником відомостей); 2) з якою метою отримана інформація та за яких обставин вона з'явилася в підозрюваного; 3) хто і коли приймав рішення про заволодіння інформацією; 4) яким змінам піддавався носій після надходження до підозрюваного; 5) на який носій було скопійована інформація; 6) у яких стосунках із працівниками підприємства; 7) кому були передані документи або повинні бути передані тощо. Особливу групу складають питання, що відображають боргові зобов'язання підозрюваного, його матеріальне становище, а також питання, спрямовані на з'ясування причин вчинення злочину.

В умовах сьогодення відмічається тенденція організованості та згуртованості злочинців під час здійснення протиправних дій. Зміна структури та характеру злочинності потребують удосконалення існуючих та розробки нових підходів до створення ефективної системи протидії кримінальним правопорушенням. Одним із елементів такої системи, засобом боротьби є тактичні операції, які допомагають вирішувати окремі тактичні завдання в рамках розслідування злочину. Тому проблема розробки тактичних операцій в рамках окремих криміналістичних методик є актуальною і потребує подальшого опрацювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : [монографія] / В.А. Журавель. – Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2012. – 304 с.
2. Князев В.А., Мозговой П.П. Методика расследования и раскрытия хищений грузов на железнодорожном транспорте : [учеб. пособие] / В.А. Князев, П.П. Мозговой. – Горький : Горьк. высш. школа МВД СССР, 1977. – 106 с.
3. Матусовский Г.А. Расследование хищений в промышленности и сельском хозяйстве / Г.А. Матусовский. – Харьков : Юрид. ин-т, 1979. – 64 с.
4. Расследование хищений государственного или общественного имущества, совершенных путем присвоения, растраты либо злоупотребления служебным положением : [учеб. пособие] / под ред. М. П. Хилобока. – М. : ВШ МООП СССР, 1968. – 76 с.
5. Хмыров А.А. Расследование хищений государственного и общественного имущества : [учеб. пособие] / А.А. Хмыров. – М. : ВЮЗИ, 1970. – 172 с.
6. Шевчук В.М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : [монографія] / В.М. Шевчук. – Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2013. – 440 с.